

Riku Kauhanen

Taistelukenttälöydön tutkimusta historiallisen ajan konfliktiarkeologisin keinoin – erään pakinkannen monet tulkinnat

*Undersökningar av ett slagfältsfynd med konfliktarkeologiska metoder
– många tolkningar av ett fältkärslöck*

I augusti 2016 anlände ett speciellt fynd till Lundo museum som hade hittats på Ihantala slagfält på Karelska näset. Fyndet var ett löck till ett av Finska arméns fältkärslöck, rivet sönder av granatskrävor. På löcket hade någon ristat in dekorationer och förkortningen av Infanteriregiment 35 (J.r. 35) samt bokstäverna "TP", som troligen markerar löckets ägare. Med hjälp av arkivforskning och genom granskning av själva föremålet försökte jag hitta soldaten som har ägt löcket. Efter en snarlig process hittade jag tre krigsveteraner som kunde vara potentiella ägare till föremålet.

Löytö taistelukentältä

Sain elokuussa 2016 tutkittavakseni taistelukenttäärkeologisen löydön, Suomen armeijan käyttämän ruokailupakin kansiosan, joka oli saanut osansa taistelukentällä lentävästä raudasta (kuva 1). Esineen alkuperän tiedot ovat jokseenkin epäselvät. Pyhämaalainen Harri Saurén oli saanut venäläiseltä tuttavaltaan Ihantalan taistelupaikalta ilmeisesti kesällä 2014 löytyneen ruokailupakin kannen (Saurén 11.8.2016). Valitettavasti tarkat kontekstitiedot puuttuvat, mutta kannen leima SA kertoi sen kuuluneen Suomen Armeijalle, joka taisteli Ihantalan suunnalla kesä-elokuussa 1944.

Sotaisasta historiasta kielivät myös pakin kannessa olevat sirpaleiden aiheuttamat reiät. Kansi kantoi niiden ja SA-leiman ohella myös muita merkintöjä. Sen kanteen oli kaiverrettu kaksi ristissä olevaa Suomen lippua, näiden alle oli askarreltu samalla ta-

valla tähti sekä lisäksi kaiverrettuna olivat nimikirjaimet "TP" sekä kirjaimet "J.r. 35". TP löytyi myös pakinkannen reunasta. Saurén ymmärsi, että J.r. 35 oli sotilaslyhenne ja pakinkannen täytyi kuulua jollekin Jalkaväkirykmentti 35:ssä palvelleelle. Hän sai myös ilmeisesti Liedon museon verkkosivujen avulla selville, että museo oli tehnyt pitkään työtä kyseisen jalkaväkirykmentin aineistojen parissa. Hän otti tänne yhteyttä, mistä tiedustelu ohjattiin minulle ja pian pakinkansi aloitti postitse matkan kohti Lietoa.

Jalkaväkirykmentti 35:n vaiheista

Taustaksi kerrottakoon JR 35:n vaiheita lyhyesti ja sen tietä Ihantalaan (kuva 2), pakinkannen löytymispaikalle. Moni rykmentin yksiköistä perustettiin kesäkuussa 1941 Liedossa, kuten Jalkaväkirykmentti 35:n Esi-

Kuva 1. Ihantalasta löytynyt pakinkansi koristekaiverruksineen ja sirpaleiden jättämine aukkoineen. Kuva: Riku Kauhanen/Liedon museo.

kunta, viestijoukkue sekä kolonna (Tuokko 1995: 20–21; Kairinen 1992: 13), mistä syystä monella lietolaisella on rykmenttiin liittyviä aineistoja kuten valokuvia, kirjoja tai esimerkiksi puhdetöitä.

Rykmentti taisteli hyökkäysvaiheessa 1941 Itä-Karjalassa Karjalan Armeijan reservinä, kuten muutkin Länsi-Suomen sotilasläänissä perustetun 1. Divisioonan yksiköt (ks. Kairinen 1992: 33–219). Asemasodan alkaessa talvella 1942 yksikkö sai 1½ vuodeksi vastuulleen Maaselän kannakselta Äänisen pohjoiskärjestä alkavan Stalinin kanavan puolustusasemat (ks. Kairinen 1992: 224–361). Täältä rykmentti siirtyi muun 1. Divisioonan mukana kesäkuussa 1943 linnoitustöihin ja lepoon asemien taakse (ks. Kairinen 1992: 367–383), mistä se joulukuussa siirtyi

taas rintamavastuuseen, tällä kertaa Maaselän kannaksen pohjoisosaan Seesjärven etelärannalle ja Maaselkään (ks. Kairinen 1992: 384–433). Karjalankannaksen puolustuksen murruttua kesäkuussa 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäyksessä muilta rintamilta siirrettiin divisioonaa pysäyttämään hyökkäystä. 1. Divisioonaa jäi Maaselän kannakselle, mutta koska Karjalankannakselle siirtyvään 6. Divisioonaan kuuluva Jalkaväkirykmentti 33 oli vaikeasti irrotettavissa omalta lohkoltaan, lähti sen sijaan 6. D:n mukana etelää kohti helpommin irrotettava Jalkaväkirykmentti 35 (Tuokko 1995: 384).

Rykmentti saapui Ihantalaan kesäkuun lopulla, kun Tali-Ihantalan ratkaisutaistelut olivat kiihkeimmillään. Kannaksella taisteluiden painopiste oli jo siirtymässä

Viipurinlahdelle ja Vuosalmelle, mutta Ihantalassa taisteltiin yhä ankarasti. Rykmentti kuljetettiin Maaselän kannakselta pataljoona kerrallaan aluksi Jääsken asemalle, mistä nämä marssivat komppania kerrallaan etulinjan suuntaan. Täällä rykmentin osat hajaantuivat eri puolille rintamaa pääasiassa reserviksi. Ensimmäisenä saapunut II Pataljoona määrättiin aluksi 28.6. Kilpeenjoen maastoon ja täältä miehittämään asemat Vakkilasta etelään. Taisteluihin pataljoona osallistui 1.7. alkaen Tähtelässä ja Marjamäessä (Kairinen 1992: 450–451, 455–456). Seuraavaksi 30.6. Ihantalaan tullut III Pataljoona määrättiin myös aluksi Kilpeenjoelle ja edelleen etulinjaan 2.7. alkaen Ihantalan kylän pohjoispuolelle (Kairinen 1992: 453–454, 460). Viimeisenä 3.7. saapunut I Pataljoona komennettiin alustavien valmistelujen jälkeen heti kahdella jalkavälikomppanialla vasta-

hyökkäykseen (Kairinen 1992: 465–467). Etenkin Ihantalan kirkonkylästä länteen sijaitsevasta Pyöräkankaasta taisteltiin usean päivän ajan ankarasti: maaston hallussapito oli elintärkeää, sillä sen takana alkoi panssarivaunuille suotuisa maasto, jota pitkin läpimurtautuvat tankit olisivat olleet vaikeasti pysäytettävissä.

Liedon museon, entisen Nautelankosken museon, perustaja Lauri Nautela palveli Jalkaväkirykmentti 35:ssä aluksi radistina ja sittemmin postimestarina sekä rehimestarina. Kantakortin perusteella hän oli myös vähän aikaa kivääriryhmän johtajana Ihantalan taisteluiden rauhoituttua asemasodaksi (KA. Lauri Nautelan kantakortti). Aineistoja rykmentistä oli Liedon museossa siis jo sen perustajan omista kokoelmista. Vuosina 2012–2013 *Sota – veteraanien muistista museon muistiin* hankkeen aikana kokoelma karttui entisestään. Lähtökohdat pakinkannen tutkimiselle olivat varsin hyvät.

Alustavat arkistotutkimukset

Sain alustavat tiedot pakinkannesta Saurénilta puhelimitse (Saurén 11.8.2016). Ennen esineen saapumista kävin läpi Jalkaväkirykmentti 35:n asiakirjoja, jotka minulla oli hallussani Liedon sotaveteraanihankkeen jäljiltä. Arvelin kirjaimien TP tarkoittavan pakinkannen omistajan nimikirjaimia, jolloin T olisi etunimen ja P sukunimen ensimmäinen kirjain. Olin kuitenkin tietoinen, ettei näin välttämättä ollut: henkilö oli saattanut kaivertaa ensimmäiseksi kirjaimeksi puhuttelunimensä, esimerkiksi toisen etunimensä alkukirjaimen. Esimerkiksi Liedossa perustetun Viestipataljoona 33:n keskuskomppanian päällikön luutnantti Sipilän etunimet olivat Toivo Ilmari, mutta hän käytti aina asiakirjoissakin allekirjoituksena toista etunimeä, puhuttelunimeään Ilmari. Alustava tutkimus oli siis yksinkertainen: kävin läpi miehistöluetteloja, päiväkäskyjä ja muita asiakirjoja ja etsin henkilöitä, joiden sukunimi alkoi P-kirjaimella ja etunimi T:llä.

Kuva 2. Ihantalan taistelun muistokivi Ihantalanjärven lähellä. Kiven juurelle on tuotu maastosta löytyynyttä sotatavaraa kuten hylsyjä, astioita ja lapio. Kuva: Riku Kauhanen.

Otin lähtökohdaksi Jalkaväkirykmentti 35:stä laaditut miehistöluettelot, jotka olivat joiltakin osin puutteelliset. Liikekannallepanossa kesällä 1941 laaditut miehistöluettelot ovat jokseenkin täydelliset¹ ja aloin etsimään niistä TP-nimikirjaimisia henkilöitä. Lisäksi kävin läpi Paavo A. Kairisen kirjoittaman rykmentin historiikin liitteenä olevaa nimiluetteloa. Lista syntyi sekä täydentyi nopeasti ja havaitsin Kairisen laatiman luettelon joiltakin osin puutteelliseksi. Onnenpotkuna JR 35:n yleisen kirjeenvaihdon yhteydessä oli miehistöluetteloiden jatkoksi laadittu luettelo vuoden 1941 aikana tulleista täydennysmiehistä. Valitettavasti 1942–1944 varusmiehinä rykmenttiin tulleista ei ole kunnollista luetteloa, joten pyrin jäljittämään TP-nimisiä käymällä läpi rykmentin päiväkäskyjä. Rykmenttiin siirretyistä TP-nimisistä on mainittu ainoastaan upseerit, ja miehistön eli sotamiesten ja korpraalien sekä aliupseerien nimiä löytyi lähinnä komennuksien ja lomalle lähteneiden luetteloista. Nämä ovat hyvin epävarmoja lähteitä, mutta niistäkin löytyi muutama nimi täydennykseksi.

Listaan kertyi nopeasti 24 nimeä. Listojen tarkassa läpikäymisessä sekä tarkistamisessa erilaisista lähteistä oli se hyvä puoli, että nimiä saattoi myös karsia erilaisin perustein. Tarkistin aluksi nimiä Kaatuneiden ja menehtyneiden tietokannasta kirjoittamalla tietokantaan hakusanoiksi etunimeksi T* sekä sukunimeksi P* ja yksiköksi *JR 35 ja aikarajaksi jatkosodan keston². Tietokannan perusteella Torsti Päärni ja Toivo Perämäki kaatuivat jo hyökkäysvaiheessa 1941, joten he eivät voineet olla kannen omistajia. Samoin täydennysmiehenä tullut Tauno Pyynnös-Särkinen kaatui jo 1942 (kronos.narc.fi/menehtyneet). Päiväkäskyn perusteella sotamiehet Teodor Penttinen ja Toivo Pyökäri siirrettiin 1941–1942 tehtävien armeijan uudelleenjärjestelyjen yhteydessä lakkautettavaan Jalkaväkirykmentti 60:een, joten tuskin kumpikaan heistä oli pakinkannen omistaja. Muutamat miehistä,

kuten Toivo Pihkanen, olivat yli 30-vuotiaita joten heidät siirrettiin todennäköisesti liian vanhoina jalkaväkirykmenteistä huoltoon tai muihin rintamantakaisiin tehtäviin. Pihkasen siirrosta ei tosin ole mainintaa asiakirjoissa. Lista oli edelleen pitkä, joten lisätutkimuksia tarvittiin. Aluksi oli käännäyttävä pakinkannen puoleen lisätietojen saamiseksi.

Itse esine tarkastelussa

Museoon saapunutta pakinkantta tarkastellessa selvisi pintapuolisessa tutkimuksessa paljon asioita. Kannen alumiiniosa oli sirpaleiden repimiä aukkoja lukuun ottamatta hyvässä kunnossa, kädensijana ja pakinkannen pakkiosaan lukitseva kahva oli kauttaaltaan ruostunut mutta muuten sekin oli kunnossa. Huomioni kiinnittyi siihen seikkaan, että kanteen osuneet sirpaleet olivat osuneet siihen sirpaleen repimien aukkojen perusteella ulkopuolelta: iskevät sirpaleet olivat työntäneet repeytyneen metallin sisäpuolelle (kuva 3). Kansi oli siis osumia saadessaan joko kiinni pakissa tai asetettuna alassuun. Pakinkannen kahva oli jäykistynyt suoraksi. Kannen irrottaminen itse pakista eli kahvan kääntäminen suoraksi vaatii voimakasta vääntämistä, joten kannen irtoaminen sirpaleiden voimasta oli epätodennäköistä, ellei pakki sen alta ollut silpoutunut todella pahasti.

Toisena havaintona huomasin, että sirpaleenaukkoja oli vain toisella puolella pakkia. Kranaatti tai ilmapommi oli siis räjähtänyt lähellä ja sirpaleet olivat osuneet kanteen hyvin jyrkässä kulmassa. Pakinkannen toinen pää oli kokonaan suurehkon sirpaleen repimä ja kansi oli painunut keskiosastaan alaspäin. Summittaisesti sirpaleen jättämiä aukkoja tutkimalla arvelen, että kranaatti tai pommi on räjähtänyt vain muutaman metrin päässä. On mahdollista, että kansi ei ole ollut käyttäjänsä lähellä vaan hylättynä jossakin. Sirpaleet ovat myös voineet osua useasta eri pommista tai kra-

naatista eri aikoina, mutta epäilen tätä. Kansi ei myöskään välttämättä ole painunut keskiosaltaan alaspäin räjähdyskiven paineen alla, vaan se on voinut hautautua kivien ja maan alle. Tulkintaa esineen hautautumisesta tukee se, että pakin kannen reunasta löytyy hyvin siisti, lievästi viisto viilto joka ei ole sirpaleen aiheuttama. Muoto sopii erittäin hyvin lapion kaarevaan terään, joten venäläinen löytäjä on todennäköisesti kaivanut pakinkannen esille (kuva 4). On tietysti mahdollista, että lapionpisto tai muu vastaava jälki on tullut esineeseen maansiirron yhteydessä taistelun aikana tai sen jälkeen ennen esineen löytymistä. Astian pakkiosan kohtalosta ei ole tietoa.

Itse esineen merkinnät kertoivat paljon tavallisen keittoastian kiertokulusta. Ilmeisesti kannen kyljestä löytyvät nimikirjaimet TP, joita niitäkin sirpaleet ovat raadelleet, on tehty ensiksi (kuva 5). Kiinnostavaa sinänsä, nimikirjaimia ei ole naarmutettu vaan ne on huolella uurrettu/kaiverrettu: kirjaimet koostuvat useista "pisteistä", jotka on nakuteltu mahdollisesti puukonkärkeä käyttäen ensin kamiinan lämmössä pehmitettyyn alumiiniin. Eräs Liedon museolla käynyt kutsui tekniikkaa "rampuleeraamiseksi".

Nimikirjainten kaivertamisen syytä ei tarvitse kummemmin arvata: armeijan tavaraa vastaanottanut oppii nopeasti merkitsemään hyvät varusteet omalla puumerkillään tai nimikirjaimilla, tai muuten huonomman tavaran saanut aseveli pistää vahingon kiertoon eli vaihtaa rikkinäisen varusteensa ehjään vaihtokaupan uhrin huomaamatta. Knut Pipping kertoo ilmiöstä sotilassosiologian klassikossaan *Komppania pienoisysteiskuntana*: etenkin työkalut ja muut jokapäiväisen elämän kannalta tärkeät esineet olivat huomattavasti tärkeämpiä kuin esimerkiksi sotilasryhmän konekiväärit. Ylimääräiset ja hyväkuntoiset välineet olivat myös haluttuja, joten vapaana kulkevia työkaluja napattiin hanakasti mukaan. Mikäli alkuperäinen omistaja pystyi jäljittämään menettämänsä omaisuuden ja todistamaan sen itselleen

kuuluvaksi, annettiin se yleensä hänelle vapaaehtoisesti takaisin (Pipping 1978: 133, 168). Armeijan omaisuus katsottiin kaikille asetakissa palveleville kuuluvaksi ja tietty esine oli päätynyt jollekin vain sattuman oikusta. Mikäli haluttuun tavaraan tahdottiin päästä käsiksi, käytiin toisen käytössä olevaan omaisuuteen käsiksi ilman sen kummempia omantunnonpistoksia. Ainoastaan ryhmätoverin omaisuutta kunnioitettiin ja majoitustiloissa "omilla paikoillaan" olevia esineitä, mutta kanttiineissa, rautatieasemilla ja muissa vastaavissa paikoissa kaikki vartiointimaton omaisuus asetakeista karttalaukkuihin katosi vilauksessa (Pipping 1978: 171–173). Nimikirjaimilla merkitty esine onkin siis jossakin valtion ja yksityisen omaisuuden välimaastossa, ja nimikirjaimien merkitsemisellä tätä "ei-kenenkään-maata" pyritään saada liikutetuksi yksityisomaisuuden suuntaan. Mahdollisesti pakinkanta takaisin armeijan varastoihin luovuttaessa luovuttaja olisi tuomittu maksamaan "tärvellystä" esineestä valtiolle korvaus, mutta tätä omistaja tuskin tuli ajatelleeksi. Toisaalta hän saattoi laskelmoida, että esineen pystyi sopivalla hetkellä "kadottamaan taistelutilanteessa", jolloin hän ei olisi korvausvelvollinen. Kaivertamishetkellä tärkeintä oli merkitä se omaksi omaisuudeksi, ja todennäköisesti nimikirjaimet kaiverrettiin myös astian pakkiosaan.

Jossakin vaiheessa, ilmeisesti ajankuluksi pakin omistaja ryhtyi kaivertamaan esineeseen koristeita. Kannesta löytyvät tähti ja ristissä olevat liput (kuva 6) ovat tuttuja tuhansista sota-aikana rintamalla alumiinista tehdyistä puukontupista, joita tällä hetkellä on helppo löytää esimerkiksi verkkohuutokaupoista. Tavallisesti mainitaan, että alumiini oli "lentokonemetalia" eli peräisin alas ammutusta venäläisestä lentokoneesta, mutta näiden hylkyjä alettiin vuoden 1941 aikana vartioida sotateollisuudelle arvokkaina. Puukontuppien, sormusten ja muiden puhdetyöntekijöiden vaihtoehtoiseksi materiaaliksi tulivat nopeasti armeijan alumiinipakit ja saippuoiden

Kuva 3. Pakinkansi alta. Suurin läpi mennyt sirpale repi toisen reunan kokonaan. Kuva: Riku Kauhanen/Liedon museo.

Kuva 4. Pakin kannen reunassa näkyy kuvassa vasemmalla viilto, jonka on ilmeisesti aiheuttanut lapionpisto. Kuva: Riku Kauhanen/Liedon museo.

Kuva 5. Pakinkannen reunaan kaiverretut nimikirjaimet TP, nekin sirpaleiden osaksi repimiä. Kirjaimet on tehty ilmeisesti ennen kannen yläosan kaiverruksia. Kuva: Riku Kauhanen/Liedon museo.

Kuva 6. Yksityiskohta kannen lipuista ja tähtikuvioista. Kannen vasen puoli on pahasti sirpaleiden rei'ittämä. Kuva: Riku Kauhanen/Liedon museo.

Kuva 7. Yksityiskohta kannen merkinnöistä "J. r. 35" ja "T. P". Kuva: Riku Kauhanen/Liedon museo.

bakeliittikuoret (Steffa & Steffa 1981: 38–39; Jermo 1974: 160). Kuriositeettina mainittakoon, että arkeologi ja kansatieteilijä Sakari Päläsi halveksi monelle puhdetyönä tehdyille puukontupelle mallin antaneita "lohenpyrstötuppia", joiden mallina olivat Lapissa matkamuuksiksi myytävät poronsarviset tupet. Sarven haarakohta oli muuttunut näissä tuppimalleissa kalanpyrstöksi (Päläsi 1955: 92–93, 99, 108–110). Todennäköisesti piirroksia tehdessään tekijällä oli mallinaan toisella sotilaalla nähty tai itse tehty alumiininen puukontuppi tai muu metalliesine. Tähden ja lippujen lisäksi pakin kantta kiertää koristeena reunaa myötäilevä soikio, jonka oikeassa alakulmassa on poikkiviiva. Herää kysymys, oliko tekijällä tarkoitus kaivertaa kanteen symmetrisesti jokaiseen kulmaan yksi poikkiviiva? Tämä merkitsisi sitä, että työ pakinkannen koristelemisen parissa oli jäänyt kesken. On mahdollista, että sotilas sai pakinkannen kevyällä tai alkukesästä 1944 ja hänelle tuli kiire sen merkitsemiseksi omaksi omaisuudekseen. Työ jäi kesken asemasodan katkettua suurhyökkäykseen.

Koristeita kiinnostavampia olivat merkinnät nimikirjaimista ja etenkin yksiköstä. Armeijan jalkaväkirykmenteistä käyttämä lyhenne JR on kirjoitettu pakin kanteen väärin, sillä se kirjoitetaan molemmat kirjaimet yhteen ja isolla kirjaimella. Ensimmäinen kirjain eli "J" on oikeaoppisesti isolla, mutta sen erottaa r-kirjaimesta piste ja "r" on kirjoitettu pisteen jälkeen pienellä sekä sen erottaa 35:stä piste. Oikeaoppisesti merkkien väliin ei tule pisteitä (kuva 7). Arvelen, että mikäli pakinkansi olisi kuulunut upseerille, tämä ei olisi tehnyt tällaista virhettä ammattitermeissä. Upseerilla ei myöskään ollut niin suurta tarvetta varusesineidensä nimikointiin, sillä näillä oli omat majoitustilat ja he pystyivät todennäköisesti valvomaan esineitään tarkemmin – ja järjestämään halutessaan kiusallisen tarkastuksen yksikössään. Tästä syystä arvelen, että pakin kannen omistanut on ollut aliupseeri tai miehistön jäsen.

Se, että nimikirjaimet ja koristeet on tarkkaan uurrettu jollakin työkalulla pakin kanteen, kielii omistajan tulleen tutuksi alumiinin työstämisen menetelmistä. Ensiker talainen olisi tuskin valinnut ensimmäiseksi työkohteeksi omaa ruokailuastiaansa. Ilmeisesti kaivertaja oli palvellut armeijassa jo pidemmän aikaa ja oppinut puhdetöiden parissa työskentelystä alumiinintyöstämisessä tarvittavia taitoja. Aina on toki mahdollista, että kaiverrustyö on teetätetty jollakin toisella ja paremmin osaavalla. Ilmeisesti kannen koristeet on kuitenkin tehty omaksi huviksi ja puhtaasti ajantappamiseksi. Samalla kun Jalkaväkirykmentti 35:ssä palvelut on oppinut rintamalla tarvittavia taitoja, on hän myös identifioitunut vahvasti yksiköön: rykmentin nimi pakinkannessa kertoo samaistumisesta JR 35:een. Näistä syistä arvelen, että kannen omistanut henkilö ei ole juuri ennen Ihantalan taisteluja rykmenttiin tullut henkilö, vaan hän on ehtinyt palvella yksikössä pidempään.

Vertailun vuoksi ostin ohikulkiesani erästä turkulaisesta osto- ja myyntiliikkeestä armeijan kokonaisen ruokailupakin, jonka pakkiosassa näin näyteikkunasta tarkastellessani nimikirjaimet (kuva 8). Kotona esinettä tutkiessani löysin siitä Järvenpään Alumiinitehtaan leimojen sekä esineeseen lyötyjen AK⁴-kirjainten lisäksi useita naarmuttamalla alumiinin pintaan kirjoitettuja nimikirjaimia. Useille nimikirjaimille on selitys: esine oli aina varusmiespalveluksen jälkeen palannut armeijan varastoihin ja sieltä taas jaettu jollekin seuraavasta saapumisesta. Pakkiosasta löysin nimikirjaimet SK ja JJ. Kantta tutkiessa sen päältä löytyivät nimikirjaimet JJ (kahteen otteeseen kaiverrettuna) sekä sisäpuolelta reunalle kaiverretut nimikirjaimet V.I. Kansi ja pakkiosa ovat massatuotettuja esineitä, eivätkä kulkeet yhdessä. Todennäköisesti viimeinen käyttäjä on ollut sekä kanteen että pakkiin nimensä kaivertanut JJ, jonka jäljiltä pakki on poistettu käytöstä. Koska nimikirjaimet oli naarmutettu eikä kaiverrettu alumiini-

Kuva 8. Vertailun vuoksi hankkimani pakin pakkiosa, johon on kaiverrettu nimikirjaimet SK sekä vertailupakin kansiosa, jossa sisäosassa kaiverrettuna nimikirjaimet V.I. Kuva: Riku Kauhanen.

niin, on sodan jälkeen perinne "rampuleeraamiseen" katkenut. Toisaalta rauhan aikana pakin omistavat varusmiehet saattoivat odottaa joutuvansa palauttamaan esineen armeijan varastoihin, missä selvästi erottuvista ja näkyvistä kirjaimista olisi nostettu meteli. Tämän pakin tutkiminen vertailun vuoksi osoittaa, ettei TP välttämättä ollut pakin viimeisin omistaja: hän on saattanut menehtyä, haavoittua tai luovuttaa pakkinsa jostain syystä takaisin varastoon, mistä se on jaettu Ihantalaan lähteneelle sotilaalle. Jalkaväkirykmentti 35:n ja Ihantalan yhteensopivuus tekee tämän mahdollisuuden tosin hyvin epätodennäköiseksi.

Arkistolähteille

Pystyin jo hallussani olevien asiakirjojen perusteella poistamaan listasta joitakin

henkilöitä, jotka eivät voineet olla esineen omistajia. Tulkinta siitä, että pakin kaiversi sotamies, korpraali tai aliupseeri lyhensi listaa entisestään. Lista oli kuitenkin siinä mielessä vajaa, että siitä puuttui valtaosa täydennysmiehistä. Lisäksi tietoja veteraanihankkeeseen kerättäessä asiakirjat oli jo rajattu lietolaisiin kohdistuvan tutkimuksen kannalta kiinnostaviin dokumentteihin.

Jatkaakseni tutkimuksia tilasin Kansallisarkistoon tutkittavaksi lisää rykmentin asiakirjoja. Olin aluksi tilaamassa myös löytämiäni TP-nimisten henkilöiden kantakortteja, mutta minulla oli vain osasta heistä tarvittava syntymäaika ja toimitusaika olisi ollut pitkä. Henkilöstötäydennyskeskusten (HTK), joiden kautta miehet sijoitettiin koulutuskeskuksista ja sairaaloista palvelukseen palaamisen jälkeen yksiköihin, asiakirjojen läpikäymisen arvioin liian työlääksi ja epävarmaksi lähteeksi. Suurin

osa JR 35:n asiakirjoista, pääasiassa yleiseen ja salaiseen kirjeenvaihtoon liittyvistä dokumenteista, osoittautui hyödyttömäksi, mutta III Pataljoonan hyvin pidetty miehistöluettelo vei tutkimusta taas eteenpäin. Valitettavasti I ja II Pataljoonasta tai muista JR 35:n yksiköistä ei löytynyt vastaavanlaista luetteloa.

Kävin III/JR 35:n luetteloa huolella läpi nimi nimeltä ja onnistuin muun muassa poistamaan listasta sotamies Toivo Peltosen, sillä hän katosi Vienan kanavalla Pirunsaa-ren tukikohdassa 26.5.1943 (KA. T-7262/3; ks. Kairinen 1992: 333–335). Kiinnostavana havaintona Suomen sodissa menehtyneiden tietokanta löysi aiemmin alikersantti Frans Toivo Perälän tiedot etsiessäni Ihantalan taistelussa JR 35:n riveistä kaatuneita vain aikarajauksella ja rykmentin nimellä. III Pataljoonan miehistöluettelovihkoon hänet on merkitty kaatuneeksi ilmapommin osumasta nimellä Toivo Frans Perälä (KA. T-7262/3). Kirjasiko Perälälle tuttu mies hänestä luetteloon ensiksi kutsumanimen?

Minulla oli pakin kannen arvoitus-ta pohtiessani hypoteesi, että pakin kantaja oli kaatunut tai haavoittunut saman pommin tai kranaatin sirpaleista, jotka olivat silponeet pakin. JR 35:ssä Ihantalassa Tähtelässä konepistoolimiehenä taistellut lietolainen sotaveteraani Urho Jalonen muisteli, että etulinjaan saapuessaan hänen joukkueensa kaivoi 15 metriä etulinjan poteroiden ja juoksuhautojen taakse kaksi puolijoukkueen korsua, joissa miehet kävivät ruokailemassa ja lepäämässä. Korsut katettiin hakkuiden jäljiltä jääneellä puutavaralla ja naamioitiin risulla. Rakennelmat tarjosivat suojan sirpaleilta, mutta eivät kranaatin täysosumalta (Lahti-nen 1999: 160). Voisiko pakki olla löytynyt tällaisen sortuneen korsun jäännösten seasta? Saivatko miehet hälytyksen kesken ruokailun, juoksivat etulinjaan ja korsuun osui kranaatti tai pommi? Vai oliko pakin omistaja juuri ruokailemassa täysosuman sattuessa? Nämä ajatukset ohjasivat osaltaan tutkimuksiani: olisiko JR 35:n haavoittuneiden joukossa henkilö, joka oli haavoittunut sirpaleesta tai sirpaleista Ihantalan taisteluiden aikana?

Onnistuin löytämään III Pataljoonan miehistöluettelosta vastineen: Ihantalassa merkittiin kranaatinsirpaleista jalkaan ja päähän 3.7. haavoittunut lokalahtelainen Teuvo Pyöli (KA. T-7262/3). Merkittävää Pyölin haavoittumisesta oli se seikka, että hän haavoittui nimenomaan kranaatinsirpaleesta siinä missä moni muu joutui 3.7. joukkosidontapaikalle tai kaatuneiden ko-koamispaikalle kiväärinluodin osumasta (KA. T-7262/3). III/JR 35:n sotapäiväkirja ei tuonut asiaan lisävalaistusta, sillä taisteluiden ankaruuden vuoksi päiväkirjamerkin-nät ovat jääneet vähiin. Taisteluiden ankaruudesta pelkästään III Pataljoonan osalta antaa merkintä 4.7.: "Kokonaistappiomme viimeisten 2 päivän aikana: 9 upseeria, 15 aliupseeria ja 125 miestä." (digi.narc.fi).

Keskustelu Pyölin tyttären kanssa: Teuvo Pyölin tarina

Teuvo Pyölin haavoittumista koskevien tietojen löytäminen tarjosi yhden tulkin-tamahdollisuuden. Yksittäisistä sotavete-raaneista saa onneksi usein tietoja matrik-keleista ja sukututkimussivuilta. Lokalahden veteraanimatrikkeli löytyi verkosta digitoi-tuna ja sen tietojen perusteella Teuvo Pyöli kuoli vuonna 2010 ja haudattiin Kouvolaan. Matrikkelit mainitsevat usein onneksi lähi-omaiset, ja Teuvo Pyölin tiedot mainitsivat Tarja-tyttären. Osoitetiedustelulla löytyi Kouvolaan asuva Tarja Pyöli-Ripattila, joka vahvisti soittaessani olevansa Teuvon tytär. Keskustelimme puhelimitse useaan ottee-seen ja hän oli hyvin ilahtunut mahdollisesti isäänsä liittyvistä tiedoista. Lähetin hänelle sähköpostitse valokuvia pakinkannesta tun-nistusta varten.

Pyöli-Ripattilan mielestä kirjai-met vastasivat hänen isänsä käsialaa: eten-kin numerot vaikuttivat tutuilta kirjeistä ja päiväkirjoista. Hän kertoi myös, että Teuvo oli ollut hyvin kätevä käsistään. Itse sodasta isä oli kertonut hyvin vähän. Haavoittumi-

sesta muistona hän kantoi kuolemaansa asti selässään yhtä koteloitunutta sirpaletta, jota ei saatu poistettua. Hyvin kiinnostavana seikkana Teuvo Pyöli oli haavoittumisestaan alkaen pelännyt ahtaita paikkoja. Tytär piti mahdollisena, että isä oli haavoittuessaan hautautunut ahtaaseen korsuun mistä hänet piti kaivaa esille. Pelko oli niin syvällä, että Teuvo Pyölin viimeisiä toiveita oli tulla polttohaudatuksi: ajatus arkussa makaamisesta maan alla ahdisti liikaa. Pyöli-Ripattila kertoi myös, että hänelle tuli pakinkannesta "hyvin vahva tunne, että se olisi kuulunut hänen isälleen" (Tarja Pyöli-Ripattila).

Tyttären kertomus tuntuu tukevan erittäin hyvin hypoteesejani: pakin omistaja olisi haavoittunut samalla kun lähellä olleeseen pakkiin oli osunut osa sirpaleista. Mikäli hän vielä oli juuri ruokailemassa etulinjan takana sijaitsevassa korsussa kranaatin saadessa täysosuman, se selittäisi pakin hautautumisen. Moni yksityiskohta sopi erittäin hyvin, mutta en voinut unohtaa lukuisia muita TP-nimisiä ja vaihtoehtoisia tulkintoja.

Julkaisu ja tunnistuksia

Keskusteltuani Tarja Pyöli-Ripattilan kanssa päätin jatkaa tutkimuksia edelleen. Ainoa keino saada lisätietoa esineestä oli julkaista siihenastisten tutkimusten tulokset laajalevikkisessä lehdessä siinä toivossa, että joku veteraani tai omainen tunnistaisi sen. Artikkelini pakinkannesta ilmestyi Turun Sanomissa Tiede-sivuilla 9.10.2016. Lehti oli tarkoituksella valittu, sillä Jalkaväkirykmentti 35 oli perustettu kesäkuussa 1941 liikekannallepanossa Varsinais-Suomen reserviläisistä, joten suurella todennäköisyydellä Länsi-Suomessa luetun lehden lukijat osaisivat antaa lisätietoa esineestä. Artikkelissa arvelin Teuvo Pyölin todennäköisimmäksi pakinkannen merkintöjen kaivertajaksi, mutta pidin myös muita mahdollisuuksia avoimina. Kirjoitin myös perusteista, joilla olin vähentänyt listasta nimiä (TS 9.10.2016).

Ensimmäinen palaute oli Turun Sanomien verkkolehden puolella, missä nimimerkki epäilijä kommentoi juttua tuoreeltaan otsikkona *Kauhanen oikoi mutkat*: "Kauhanen kertoi jutussa jättäneensä upseerit pois sillä perusteella, että nämä olisi kirjoittaneet JR 35:n nimeä väärin. Tuskinpa upseerit silloinkaan olivat loistavia kielen taitajia, kun eivät ole nytkään. Virheitä tulee maisteritason ihmiselle jatkuvasti." (sic) (ts.fi. Kommentti 9.10.2016). Onneksi esine poiki kaksi yhteydenottoa, jotka olivat hedelmällisempiä. Ensiksi Liedon Museoon otti yhteyttä Heli Porrasoja, jonka isän Tauno Porrasojan nimikirjaimet vastasivat pakkiin kirjoitetuista nimikirjaimista. Tauno Porrasoja palveli JR 35:ssä hevosmiehenä ja Heli Porrasojan näytämän isänsä sotilaspassin perusteella Tauno oli mukana Ihantalassa taisteluissa 1.7. alkaen. Heli Porrasojan mielestä pakin kannen kirjainten käsiala vastasi hänen isänsä käsialaa (Porrasoja, Heli 1.11.2016).

Toiseksi minuun otti yhteyttä kolmannen, jo edesmenneen TP-nimisen henkilön omainen⁵, joka antoi sähköpostitse tarkkoja tietoja. Hän oli näyttänyt lehdessä julkaistua kuvaa veteraanin edelleen elossa olevalle leskelle, joka tunnisti käsialan miehensä käsialaksi. Kolmas TP oli Pyölin tavoin haavoittunut Ihantalassa sirpaleista, ilmeisesti suohon uponneen panssarivaunun ampumasta kranaatista. Henkilön tarkka haavoittumisaika oli myös kertojan tiedossa, joten mahdollisesti se olisi yhdistettävissä pakin löytöpaikkaan, mikäli tarkka löytökonteksti vielä joskus selviää. Merkittävintä oli, että kolmas TP oli muistellut vaimolleen, että haavoittuessaan häneltä oli jäänyt Ihantalaan reppu ja "eväsrasia" (sähköpostitse 6.11.2016 saadut tiedonannot). Eväsrasia viittaa todennäköisesti ruokailupakkiin, mutta se voi myös olla jokin puhdetyönä tehty rasiakin tai muu astia. Joka tapauksessa on suuri houkutus yhdistää eväsrasia ja löytynyt esine toisiinsa. Pyölin tavoin myös tämä kolmas TP oli ahkera käsitöiden tekijä, joka valmisti satojen puutöiden ohella asemasodan aikana ainakin

alumiinikahvaisen veitsen ja hyvin koristeellisen tuohirasian (sähköpostitse 6.11.2016 saadut tiedonannot). Haavoittuminen löytyi kirjattuna myös III Pataljoonan vahvuusvihkosta, mutta epäselvän käsialan vuoksi⁶ olin aluksi luullut vihkoon kirjatun etunimen alkavan R-kirjaimella ja merkitsevän Raunoa (KA. T-7262/3). Maisteritason ihmiset tekevät virheitä jatkuvasti.

Kenelle kuului pakinkansi uusien tietojen valossa?

Valitettavasti, koska esineen löytökontekstin tiedot ovat hyvin väljät, ei sen sijaintipaikan perusteella voi päätellä esineen omistajaa. Esimerkiksi aiemmin mainitsemani Frans Toivo Perälän mainitaan kuolleen kranaatinheittimen tuliasemaan ilmapommin täysosumasta (KA. T-7262/3). Samoin liikkeenalleanpanossa kolme TP-nimistä oli sijoitettu III/JR 35:n kranaatinheitinjoukkueeseen (T-7261/4). Kranaatinheittimet olivat taistelussa asemoituna etulinjasta hieman taaemmas, joten mikäli pakinkantta ei ole löydetty aivan etulinjan poterosta, se voi merkitä esineen olleen muun kuin etulinjan jalkaväkitaistelijan hallussa. Asiaan liittyy luonnollisesti lukuisia tulkinnanmahdollisuuksia ja tulkittaa vaikeuttavia tekijöitä, joista esimerkiksi jälkikäteen alueella tehdyt maansiirrot asemia kaivettaessa tai mahdollisesti vainajia kentälle haudattaessa ovat voineet siirtää esinettä. Varma tieto löytöpaikasta olisi ainakin voinut vahvistaa mahdollisuutta, että kolmas TP oli pakinkannen omistaja – tai sulkea hänet pois.

Kaiverrusten käsialaan liittyvät useat tunnistukset ovat erikoisia, mutta selitettävissä. Metalliin kaiverrettuna "käsiala" on poikkeavaa ja muistuttaa enemmän koulussa opittuja mallikirjaimia kuin paperille kirjoitettaessa syntyvää käsialaa. Ilmeisesti kaiverrettavat merkit on ensin huolella piirretty lyijykynällä tai kevyesti naarmuttamalla ja hitaasti tehtävä kaiverrustyö on alkanut vasta tämän jälkeen.

Koska kaikki kolme mahdollista pakinkanteen kaivertaneen henkilön omaista omasta mielestään tunnistivat käsialan, ei siitä ilmeisesti voida tehdä varmoja johtopäätöksiä.

Kaikki kolme TP:tä ovat palvelleet yksikössä vuodesta 1941 tai 1942 asti, eli jokaisella on ollut aikaa ja tilaisuus tutustua alumiinin parissa työskentelyyn. Etenkin Tauno Porrasoja ajomiehenä on ollut hyvät mahdollisuudet puhdetöiden tekoon, sillä hevosmiesten käytössä on ollut kengityssepän työvälineet ja ahjo. Porrasojan sota-ajan valokuviissa on nähtävissä, että hänen komppaniansa eli 8./JR 35:n korsiissa on tehty monenlaisia puhdetöitä (kuva 9). Heli-tytär mainitsi myös, että Taunolla oli rintamalta tuotuna muistona metallisormus (Heli Porrasoja 1.11.2016). Alumiinin työstäminen on tosin helppoa ja työhön on riittänyt puukonkärki ja kammiinan lämpö. Teuvo Pyöli ja kolmas TP ovat

Kuva 9. JR 35:n korsusta Poventsassa vuonna 1942 tai 1943. Tauno Porrasoja viides vasemmalta luettuna, pöydän takana keskellä. Huomaa takaseinällä "omalla paikalla" roikkuva ruokailupakki ja pöydällä käytössä olevat astiat. Seinällä roikkuvan pakin vasemmalla puolella "lohenpyrstötuppi". Kuva: Liedon museo.

olleet omaisten mukaan hyvin taitavia käsi-työläisiä, joten tällä ei päästä varmuuteen merkkien kaivertajasta. Pyölin puolesta puhuu se seikka, että hän on ilmeisesti ollut hautautuneena korsiin jossakin vaiheessa ja pakinkansikin on täytynyt kaivaa maan alta esille. Kolmas TP puolestaan kertoi vaimolleen "eväsasiasta", joka voi hyvinkin viitata hänen koristelemaansa ruokailupakkiin.

Kaikki kolme olivat mukana Ihan-talan taisteluista ja kaksi heistä haavoittui kranaatin sirpaleista. Pakki on ollut hyvin henkilökohtainen esine ja sitä on tuskin jätetty jälkeen muussa tapauksessa kuin äärimmäisessä kiireessä ja pakon alla. Osa pakin lävistäneen kranaatin sirpaleista on saattanut iskeä myös sen kantajaan ja on mahdollista, että pakinkansi on ollut omistajansa verestä märkä. Pakki on kuitenkin ollut maassa hyvin pitkään ja sitä on selvästi puhdistettu löytymisen jälkeen kaiverrettujen merkkien tutkimiseksi, joten mitään DNA-näytettä esineestä tuskin enää saa.

Pakinaa pakista

Kuten usein käy, arkeologin on opittava elämään lopullisesti vastaamattomien kysymysten kanssa. Vaikka esineen omistajan henkilöllisyyttä ei varmuudella saatukaan selville, oli tutkimuksesta paljon hyötyä. Vastaisuudessa ihmiset toivottavasti osaavat merkitä vastaavista löydöistä muistiin tarkat löytötiedot ja kääntyä asiantuntijoiden puoleen niiden taustojen tutkimiseksi. Arkeologille tällainen esinetutkimus tarjoaa hyvän tilaisuuden tutustua monipuolisesti erilaisiin kirjallisiin lähteisiin ja käyttää itse esinettä lähteenä. Tutkimus ei muistuta perinteistä arkeologiaa, mutta lähdekritiikin oppituntina ja erilaisten näkökulmien etsimisenä se on hyvää harjoitusta.

Liedon museo sai pakinkannen tutkimuksesta näkyvyyttä parissakin lehdessä,

kun Turun Sanomien artikkelivaihdon myötä myös Kaleva julkaisi jutun. Merkitävintä oli, että lukijat saivat tietoa museon kokoelmista. Tutkimuksen myötä museon kokoelmat karttuivat entisestään, sillä Heli Porrasoja antoi isänsä valokuvia, muistivihkon ja sotilaspassin digitoitavaksi museolle. Valokuvat ovat aikaisemmin julkaisemattomia ja niiden joukossa on muun muassa Poventsasta useita kuvia.

Vaikka varmaa tietoa esineen omistajasta ei olisikaan, on kuitenkin omaisille tärkeää, että uutta tietoa sukulaisen sotatiestä on mahdollista saada. Sotahistorioitsijoiden, sukututkijoiden ja historioitsijoiden ohelle myös arkeologit pystyvät täyttämään sotahistorian tyhjiä sivuja.

Bibliografia

Henkilökohtaiset tiedonannot

- NN. Sähköpostitse 6.11.2016 saadut tiedonannot. Viestit kirjoittajan hallussa.
 Porrasoja, Heli. Suullisesti 1.11.2016 saadut tiedonannot.
 Pyöli-Ripattila, Tarja. Puhelimitse saadut tiedonannot.
 Saurén, Harri. Puhelimitse 11.8.2016 ja sähköpostitse saadut tiedonannot.

Arkistolähteet

- Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste (KA)
 T-7261/4. Jalkaväkirykmentti 35. Esikunta. Yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1941–1941.
 T-7262/3. 17. Jalkaväkirykmentti 35. III Pataljoonan Esikunta. Miehistöluettelovihkot (1941–1944).
 T-7264/3. Jalkaväkirykmentti 35. Esikunnan komentotoimisto. Rykmentin päiväkäskyt 1941–1944.
 Lauri Nautelan kantakortti.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Jermo, A. 1974. *Kun kansa eli kortilla: reportaasi lähimenneisyydestä*. Toinen painos. Otava, Helsinki.
 Kairinen, P. 1992. *JR 35:n sotatiellä 1941–1944*. Loimaan Kirjapaino Offset Oy, Loimaa.
 Kauhanen, R. Kenen oli kranaatin silpoma pakki? *Turun Sanomat* 9.10.2016.
 Laitinen, E. (toim.) 1999. *Velvollisuus, kunnia, tahto. Lietolaisten sota-aika 1939–1945*. Liedon sotaveteraanit, Lieto.
 Pipping, K. 1978. *Komppania pienoisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944*. Otava, Helsinki.
 Pälsi, S. 1955. *Puukko*. Otava, Helsinki.
 Steffa, L. & Steffa, T. 1981. *Muisto Syväriltä: sota-ajan puhdetyöt*. Otava, Helsinki.
 Tuokko, K. 1995. 1. *Divisioona 1941–1944*. JR 56:n ja 60:n kilta, 1. divisioonan historiatoimikunta, Espoo.

Verkkolähteet

- Digitaaliarkisto. Sotapäiväkirjat
 <<http://digi.narc.fi/digi/>>
 Jalkaväkirykmentti 35. I pataljoona 1944–1944 (11715, 1.1.1944–4.11.1944)
 Jalkaväkirykmentti 35. III pataljoona 1944–1944 (26715, 1.1.1944–16.11.1944).
 Suomen sodissa 1939–1945 menehtyneet
 <<http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>>
 Turun Sanomat, ts.fi.
 <<http://www.ts.fi/teemat/tiede/2865836/Kenen+oli+kranaatin+silpoma+pakki>>
 Veteraanitietoa Vakka-Suomesta. Lokalahden henkilömatrikkeli
 <http://www.veteraanitietoavakkasuomesta.fi/images/Lokalahti_henkilomatrikkelineti.pdf>

Kirjoittaja on konfliktiarkeologiaan erikoistunut filosofian maisteri (Turun yliopisto, arkeologia 2012, folkloristiikan arkistolinja 2014).
 rrikukauhanen@gmail.com

Loppuviitteet

- 1 Sijoitusluetteloihin tuli jonkin verran muutoksia, sillä miehiä sijoitettiin uudestaan erikoiskoulutuksen perusteella tai vapautettiin liikekannallepanossa palveluksesta terveydellisistä syistä.
- 2 Talvisodan aikainen Jalkaväkirykmentti 35 taisteli Laatokan pohjoispuolella Kollaalla. Sillä ei ole mitään tekemistä jatkosodan Jalkaväkirykmentti 35:n kanssa.
- 3 Rintamayksiköissä pyrittiin hyökkäysvaiheen päättyessä pitämään ainoastaan miehistöä ja aliupseereja, jotka olivat syntyneet vuonna 1912 tai tämän jälkeen. Aliupseereissa tosin joustettiin enemmän.
- 4 AK merkitsee mahdollisesti Autokomppaniaa.
- 5 Kyseessä oleva henkilö ei halua nimeään julkisuuteen ja korosti viestissään, että JR 35:ssä palvellut TP-niminen edesmennyt sukulainen oli luonteeltaan vaatimaton henkilö. Tästä syystä viitataan kyseessä olevaan JR 35:ssä palvelleeseen "kolmantena TP:nä" sekä lähteenä on 6.11.2016 sähköpostitse saadut tiedonannot.
- 6 Kirjurit ovat vaihdelleet. Näistä osa on kirjoittanut nimet tekstaten, osa kaunokirjoituksella.